

(Əvvəli ötən saylarımızda)

- Hökmdara salam olsun. - Taclı atın üstündə fikrli gedən Şaha elə öz atının üstündə yaxınlaşdı.

Şah başını qaldırıb ona yaxınlaşan döyüşçüyə baxdı. Və zəndlə diqqət edəndə bunun Taclı bəyim olduğunu gördü. Bəlkə də, ayrı vaxt olsaydı, xanımının belə hərbi geyimdə olmağı Şaha heç xoş gəlməzdi. Amma indi Taclı Bəyimə çox yaraşan hərbi Qızılbaş geyiminə maraqla baxdı. Bu geyimdə Taclı həqiqətən çox cəsarətli və igid bir döyüşçü kimi görünürdü. Şah bildirdi ki, Taclı bəyimi atası hələ yeniyetməlik çağlarından hərbi təlimlərə cəlb etmiş, ona qılınc vurmağı, nizə atmağı öyrətmişdi. Taclı eyni zamanda, həm də çox sərrast oxçu idi. Ayrı-ayrı məqamlarda Şahla birlikdə ov mərasimlərinə də çıxmışdı. Onun kifayət qədər məsafədən atdığı oxların necə sərrast olduğunu Şah görmüşdü.

- Üzümlə günəş doğur, - Şah Taclının özünə işarə ilə onu günəşə bənzətməmişdi. Və dediyi sözün Taclıya xoş gəldiyini görüb davam elədi. - Ömrümün işığı bildiyim Taclı bəyimin yanımda olması məni dünyaya qəminə yaxın buraxmır.

- Hökmdar bu dünyaya qəmi dağıtmaq üçün gəlib. O, bu dünyaya gəlib ki, insanlara xoş bir həyat bəxş etsin, firavanlıq versin. - Taclının bu sözləri, şübhəsiz, Şaha xoş gəldi.

Nəhayət, Şah Taclı ilə atın üstündə bir xeyli bərabər yol gedib söhbətləşdilər. Hətta arada hökmdar ona zarafatla döyüşün ağır olacağından qorxub-qorxmadığını da soruşdu:

- Taclı xanım, bilirsən ki, qılınclar toqquşacaq, başlar çiyinlərdən qopub yerə düşəcək, qan selindən göllər yaranacaq. Bunlar səni qorxutmur ki?!

- Allahın əziz bəndəsi ən böyük qorxunu dağıdaq qılıncın sahibi öndə olduğu halda mən nə üçün qorxmalıyam? - Taclının bu sözləri onun daxilindəki təpərdən xəbər verdiyi kimi, cəsarətinin qədərincə olduğunu təsdiq etdiyi kimi, həm də onun ağıl-kamaldan, Şaha sədaqətindən xəbər verirdi. Və bu da Şahı istər-istəməz qururlandırır.

* * *

Qızılbaşlar Çaldıran düzünə Osmanlılardan bir gün tez yaxınlaşmışdılar. Onların daha əlverişli mövqe tutmaq imkanları daha üstün idi.

Çaldıran kifayət qədər böyük düzdür. Maku yaxınlığında Van və Urmiya gölləri arasında yerləşir. Hər tərəfdən dağlarla əhatə olunub. Şimaldan Mors dağı, qərbdən Təkalı təpələri, cənubdan Qaragül dağı, şimal-şərqdən isə Qarlı dağı bu düzü əhatələyir. Lap keçmiş zamanlardan bu dağların ətəklərində, eləcə də Çaldıran düzü yönündə həmişə Azərbaycan türkləri yaşayıb. Doğrudur, yayı mülayim olsa da, qışı çox soyuq keçən yerdir. Ovacığı çayı Çaldıran düzünün şimalından keçir. Şimal-qərbdən isə Qızıl çay axır. Düzün cənubunu Ağ çay əhatələyir. Coğrafi mövqe sanki min illər boyu iki qardaşın savaşı meydanı olacağını gözləyir.

Səfəvi qoşunları öz mövqelərini kifayət qədər müəyyən edib bilməmişdilər. Və daha irəli getməyib, Osmanlı qoşunlarının meydana çıxmasını gözləməli idilər. Vaxtdan istifadə edən Şah İsmayıl öz sərkərdələrini sonuncu müşavirəyə çağırırdı. Məhəmməd xan Ustaclı Şah yanında xüsusi hörmət sahibi idi. Səltənətin ən ağır tərəfini də, yəni Diyarbəkr tərəfləri Şah ona həvalə etmişdi. Bu səbəbdən də Məhəmməd xan Ustaclı Osmanlılara daha yaxından bələd idi. Sultan Səlimin ölkə daxilində apardığı işlər haqqında vaxtında və dürüst məlumat əldə etmişdi. Başqa sözlə, ona aydın idi ki, Osmanlılar Çaldıran düzünə çox yüksək hazırlıqla gəliblər.

Xoy ətrafında Şah İsmayıl Məhəmməd xan Ustaclının qoşunları birləşəndə o, Səfəvi qüvvələrinin nəyə qadir olduğu özü üçün aydınlaşdıranda xüsusi bir narahatlıq keçirdi. Çaldıran kimi geniş bir düzdə, açıq meydanda Osmanlıların daha böyük gücü ilə bir-başa qarşılaşmaq yaxşı heç nə vəd etmirdi. O, bu narahatlığını döyüşqabağı müşavirədə açıq-aşkar bildirdi. Hələ üstəlik təklif etdi ki, axşamı gözləyib qaralıq düşən kimi Sultan Səlimin qoşunlarına müxtəlif yerlərdən hücum çəkmək, şəbxumlar - gecə zərbələ-

mədən Səfəvi qoşunlarının üzərinə yerimək lazımdır, digərləri uzaq yoldan gəlib dincəlmək təklif etsələr də, Məhəmməd Çələbi öz mövqeyini daha sərrast izah elədi. Əgər döyüşün başlanması gecikərsə, ordu-dakı Şah İsmayıl təriqətinə yaxın olanlar baş qaldıran, müxalif mövqeyə keçərlər.

Məhəmməd Çələbinin bu fikri Sultan Səlimin ağına batdı, hətta bir qədər qorxulu da gəldi. Çünki yeniçilər təriqət etibarilə Şaha yaxın idi. Hətta onlar Çaldıran düzündə Şah İsmayıl qarşılaşacağını biləndə Sultan Səlimin çadırına oxla məktub da atmışdılar. Və həmin məktubda bildirmişdilər ki, Şahla barışıq təklif edib döyüşdən çəkinmək gərəkdir.

Son müşavirədən bir az əvvəl Sultan Səlim özü yeniçilərin içərisinə getmişdi. Onlarla açıq-aşkar danışmış və yeniçiləri ustalıqla aldaraq Şah İsmayıl-

Hüseyinbala MİRƏLƏMOV

ÇALDIRANA GEDƏN YOL

romandan səhifələr

Qoşunlar artıq Çaldıran düzünə yetməkdə idi. Ayrı-ayrı dəstələr halında hərəkət edən Səfəvi qoşunlarının müxtəlif tərəflərdən gələn bölükləri də artıq Xoyda və Xoydan sonrakı Makuya tərəf yolda birləşmiş və böyük bir axına çevrilmişdi.

Şah arada atını geriye döndərər, qoşunun hərəkət yoluna nəzər salır, Qızılbaşların əhvalını öz gözlərilə görmək istəyirdi. Bu vaxt iki əsgərin bir-birilə mübahisə etdiyini gördü. Biri nisbətən yetkin, - hiss olunurdu ki, döyüş görmüş cəngavərdir. Digəri isə çox cavandır. Hələ heç biş yerə də tərləməyib. Belə məqamda əsgərlər Şahın onları müşahidə etdiyini bilmədilər. Çünki Şah sırası əsgər görkəmində idi. Sadəcə mühafizəçiləri onu izləyir, təsadüfi təhlükələrdən qoruyurdular. Şah diqqət edib gördü ki, bu əsgərlər bir-birinə çox bənzəyir. Təxmin etdi ki, onlar qardaşlardır. Belə olan halda böyük qardaş kiçik qardaşı anasından iznsiz cəbhəyə gəldiyi üçün danlayırdı. Kiçik qardaş isə gəldiyinə görə peşman olmadığını və bu döyüşdən şərəf duyduğunu bildirdi.

- Sən bilirsən ki, bu, necə döyüş olacaq?
- Niyə bilmirəm ki?.. - Kiçik qardaş cavab verdi, - yaxşı bilirəm. Şahımız dünya aləmə necə qüdrətli bir pəhləvan olduğunu göstərəcək.

- Bəs sən neyləyəcəksən?
- Mən də onun yaxınlığında olacağam.
- Bəlkə, bir oxa hədəf oldun...
- Qoy olsun, Şahımıza yönəlik oxu öz sinəmlə saxlayaram.

Şah daha söhbətin gerisini dinləmədi. Bu əsgərlərin haradan gəldiyini, kim olduğunu öyrənməyi yanındakı mühafizəçilərdən birinə tapşırırdı və atını sürətlə çapıb getdi.

Səfəvi qoşunlarının hərəkəti şübhəsiz, Osmanlı kəşfiyyat dəstələri tərəfindən də izlənirdi. Ümumi döyüş qaydalarına uyğun olaraq Səfəvi kəşfiyyat dəstələri də elə öz rəqiblərini izləyirdilər.

Avqust ayının 22-də artıq Səfəvilər Çaldıran düzündə mövqe tutmuşdular.

ri vurmaq vacibdir. Bununla, Sultan Səlimin qüvvələrini pərə-pərə salmaq, onun eyni mərkəzdən idarə olunmasına mane olmaq olardı.

Çox təəssüf ki, Məhəmməd xan Ustaclının Sultan Səlim qoşunları ilə bir-başa, üz-büz, savaşımadan döyüş planı adlı-sanlı sərkərdələr tərəfindən bəyənilmədi. Xüsusilə, Şah İsmayıl gecə zərbələri vurmaq məsələsində lap əsəbilik göstərdi: «Biz karvanbasan quldur deyilik ki, gecə hücum eləyək».

Əslində, Məhəmməd xan Ustaclının təklifinə bu münasibət Çaldıran döyüşünün taleyini həll etmiş oldu.

Nurəli Rumlu nisbətən cavan sərkərdə idi. O, Məhəmməd xan Ustaclının yanında döyüş yolu keçmişdi. Cavan olmağına baxmayaraq, fəhmi ilə fərqlənir, qorxmazlığı ilə yaxşı tanınırdı. O, qətiyyətlə, Məhəmməd xan Ustaclının təklifini müdafiə etdi. İndiki vəziyyətdə Sultan Səlimlə üz-büz açıq savaşı aparmayın fəlakətli nəticələr verə biləcəyini dilə gətirdi.

Durmuş xan Şah İsmayılın, xüsusilə, güvəndiyi sərkərdələrdən idi. Onun mövqeyi müşavirənin taleyini, nəticədə ümumi döyüşün vəziyyətini həll edə bilirdi. Çox təəssüf ki, o da Məhəmməd xan Ustaclının fikirlərinə qınaqla yanaşdı. Nurəli Rumunu isə tənə ilə sancıb açıq savaşa üstünlük verdiyini Şah İsmayıl bildirdi. Bir sözlə, Şah Sultan Səlimlə açıq döyüş tərəfdarı olaraq savaşı meydanında öz yerini müəyyən etdi. O, mərkəzdə döyüşəcəkdi. Sağda Durmuş xan, solda Məhəmməd xan Ustaclı... Səfəvilər dəfələrlə döyüşlərdə sınınmış üsuldan burada da istifadə etmək istədilər. Onlar Osmanlı qoşunlarını Aypara şəklinə əhatəyə almalı idilər. Əvvəlcə döyüş elə belə də başladı.

Sultan Səlimin də savaşı planı ilə bağlı sərkərdələri müxtəlif cür rəylər bildirmişdilər. Məhəmməd Çələbi təklif edəndə ki, elə həmin olaraq vaxt itir-

la savaşıni əsaslandırmağa çalışmışdı. İndi həmin məsələ Osmanlı sərkərdəsi Məhəmməd Çələbinin təklifindən sonra bir daha təhlükə mənbəyi kimi Sultan Səlimin xəyalına gəldi. Bir sözlə, Sultan Səlim də vaxt itirmədən Qızılbaşlarla savaşa girməyə hökm verdi. Demək, Osmanlı qoşunları, əslində, axşam çatmışdılar Çaldıran düzünə. Gecəni də döyüş hazırlığı görmək üçün sərf etmiş və səhərin gözü açılar-açılmaz savaşa başlamışdılar. Hər iki tərəfdən döyüş təbilləri çalındı.

Şah İsmayıl Qızılbaşların necə mərdanəliklə vuruşduqlarını yaxşı görürdü. Döyüş demək olar ki, Qızılbaşların əzmi və iradəsi ilə günortaya yaxın ən qızğın həddinə yetdi.

Şah İsmayıl elə səhər açıldan döyüşə girmişdi. Arabir öz səsi ilə hayqırıb Sultan Səlimi savaşa çağırırdı. Hələ döyüş başlamamışdan əvvəl də Sultan Səlimə ox ucunda məktub göndərmiş və ona təklif etmişdi ki, ikisi təkbətək vuruşsun. Beləliklə, qırğına da yol verilməsin.

Sultan Səlim açıq-aşkar qorxaqlıq göstərmiş, dağa tərəf çəkilərək nisbətən təhlükəsiz yerdə qərar tutub döyüşü izləməyə üstünlük vermişdi. Günorta üstü Şah İsmayıl bir daha Sultan Səlimi savaşı meydanına çağırırdı. Oxçular dalbadal onun çağırışını məktub kimi Sultan Səlim tərəfə göndərdilər. Belə olan təqdirdə Sultan Səlim onun səsinə kəsməklə özü xəcalətdən qurtarmaq qərarına gəldi. Osmanlı ordusunun döyüş məharətinə görə ən qüdrətli cəngavəri Malkoçoğlunu Şah İsmayılın hüzuruna göndərdi. İndi o, inanırdı ki, çox qısa bir müddətə Malkoçoğlu Şah İsmayılın başını ona gətirəcək.

(Davamı var)